

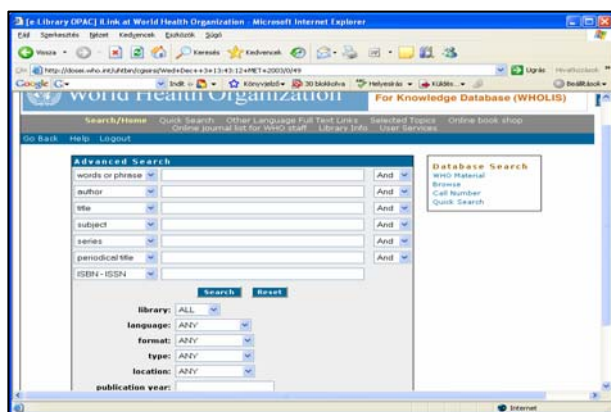
A WHO adatbázisok szerepe a tudományos információszerzésben*

A beszámoló a WHO könyvtári (WHOLIS) és az Európai Regionális Iroda statisztikai (Egészséget mindenkinek, Halálzási indikátorok, Európai részletes halálzási adatok, Kórházi morbiditási adatok és a Táplálkozáspolitikai adatok) adatbázisait mutatja be.

WHOLIS

Az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization = WHO) új dokumentumainak több mint 90%-át már elérhetjük a világhálón, a régebbi kiadványok archiválása pedig folyamatosan történik.

A WHOLIS, a WHO könyvtári adatbázisa 1948-tól, a világszervezet megalakulásától tartalmazza a genfi központ és a régiós (afrikai, amerikai, délkelet-ázsiai, európai, kelet-mediterrán, nyugat-csendesóceáni) központok kiadványainak adatait. Az adatbázis segítségével a dokumentumok teljes szövegéhez is kapcsolódhatunk. Több out-of-print dokumentum, valamint a WHO-periodikumok cikkei is teljes szöveggel hozzáférhetők.

1. ábra A WHOLIS gyakorlott keresőfelülete

Az adatbázis gyakorlott keresőfelületéhez (1. ábra) legegyszerűbben, egy lépésben az alábbi URL

címen léphetünk be: <http://www.who.int/library/database/index.en.shtml>

Az Európai Regionális Iroda statisztikai adatbázisai

A WHO Európai Regionális Irodája honlapjáról (<http://www.who.dk> vagy <http://www.euro.who.int/>) elérhető, illetve letölthető, félévenként frissített adatbázisok nagy segítséget nyújtanak az adat- és információszerzésben.

A honlap „Adatok és kiadványok” (Data and publications) menüpontjáról érhetjük el az adatbázisokat, amelyek közül néhány statisztikai adatbázist mutatunk be röviden:

- Egészséget mindenkinek (HFA-DB, European health for all database),
- Halálzási indikátorok, 67 halálok, kor és nem szerint (HFA-MDB, Mortality indicators by 67 causes of death, age and sex),
- Európai részletes halálzási adatbázis (DMDB, European detailed mortality database),
- Európai kórházi morbiditási adatbázis (HMDB, European hospital morbidity database),
- Táplálkozáspolitikai adatbázis (Nutrition policy database).

A statisztikai adatbázisok nemzeti egészségügyi statisztikákat és az európai országok egészségi állapotát tükröző adatokat tartalmaznak. Az Európai Regionális Iroda honlapján lévő további tematikus adatbázisok:

- Az alkoholfogyasztás visszaszorítása (Alcohol control database),
- A fertőző betegségek (Centralized information system for infectious diseases = CISID),
- A börtönegészségügy (Prison health database).

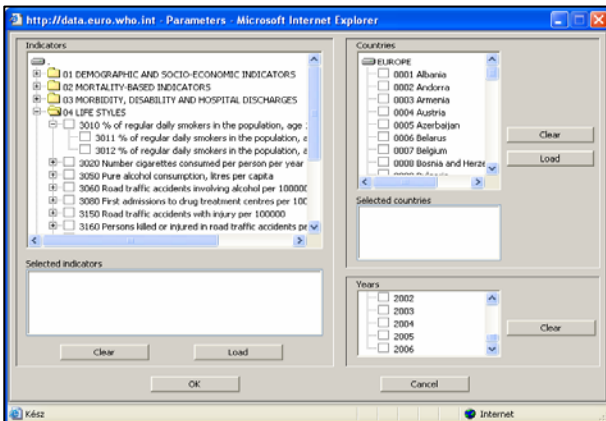
* Az Informatio Medicata 2007 konferencián, Budapest, szeptember 25–26-án elhangzott előadás alapján.

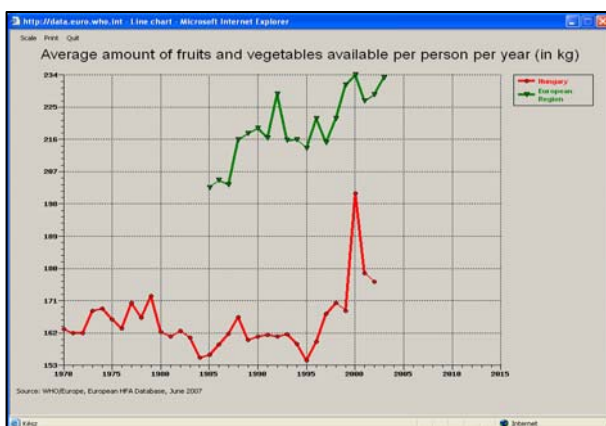
Egészséget mindenkinek adatbázis (HFA-DB)

Az Egészséget mindenkinek adatbázist (HFA-DB) online és offline módon is használhatjuk. Az adatbázis mintegy 600 egészségügyi indikátort tartalmaz, alapvető demográfiai, társadalom-gazdaságtani, életmóddal, környezettel kapcsolatos, valamint halálzási, morbiditási, rokkantsági adatokat és kórházi költségadatokat is találhatunk benne. Ennél az egy adatbázisnál van lehetőség az angol nyelvről az oroszra váltani.

Indikátort, országot és évet kell kiválasztanunk, mindegyik adatcsoportból legalább egyet és grafikonokat (vonal, oszlop és szórás diagram vagy hisztogram), táblázatokat vagy térképes statisztikai ábrázolást kaphatunk a kiválasztott adatokkal. Ahol + jelet látunk, ott tovább bonthatóak az indikátorok (2. ábra).

2. ábra Az Egészséget mindenkinek adatbázis keresőfelülete

3. ábra Az egy főre jutó átlagos zöldség- és gyümölcsfogyasztás adatai vonaldiagramon ábrázolva. Magyarország és az Európai Régió adatainak összehasonlítása

Érdekeség, hogy megjelölhetünk egy országot, de az Európai Régió, vagy az Európai Unió országait egyszerre is. Arra is van lehetőség, hogy a 2004 májusa előtt csatlakozott országok adatait vagy a 2004 után csatlakozottakat nézzük meg.

Össze lehet hasonlítani egy ország és a régió adatait (3. ábra).

Az Európai halálzási adatbázis (HFA-MDB) hasonló felépítésű, mint a HFA-DB. Ennek is van online és offline változata. 2500 indikátor segítségével kor- és nem-specifikus adatokat kaphatunk.

Az Európai részletes halálzási adatbázist (DMDB) 2007-ben fejlesztették ki.

Részletesebb adatokat tartalmaz, mint a HFA és a morbiditási adatbázisok. A Betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása (BNO) 9. és 10. revíziója kódjainak ismerete szükséges a használatához.

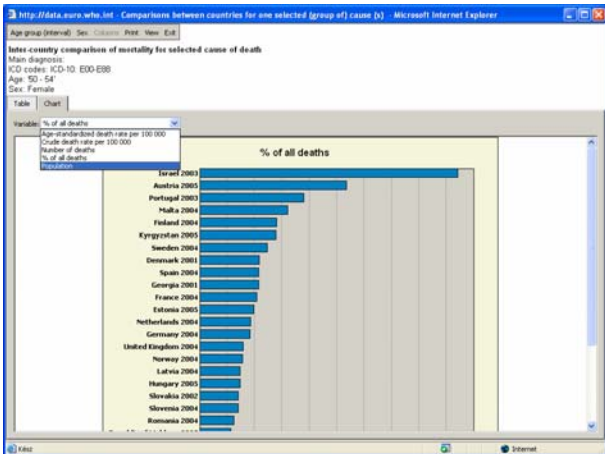
Ennél az adatbázisnál két lehetőségünk van:

- egy országon belül hasonlíthatjuk össze a halálokokat BNO-kód, kor és nem szerinti bontásban (4. ábra),
- vagy egy halálokot (vagy ok-csoportot) hasonlíthatunk össze több ország adataival; ezen belül van mód kor és nem szerinti bontásra, és a táblázat mellett grafikonon is megkaphatjuk az adatokat. (5. ábra).

A korcsoport bontásnál a WHO-statisztikáknál alkalmazott 5 éves bontást használják.

ICD code	Disease	Crude death rate per 100 000	Number of deaths	% of all deaths
E05	Thyrotoxicosis (hyperthyroidism)	0.7268	6	0.1233
E06	Thyroiditis	0	0	0
E07	Other disorders of thyroid	0	0	0
E10	Insulin-dependent diabetes mellitus	1.2114	10	0.2005
E11	Non-insulin-dependent diabetes mellitus	0.9691	8	0.1644
E13	Other specified diabetes mellitus	0	0	0
E14	Unspecified diabetes mellitus	3.8765	32	0.6576
E21	Hypoparathyroidism and other disorders of parathyroid gland	0	0	0
E22	Hyperparathyroidism of parathyroid gland	0	0	0
E23	Hypopituitarism and other disorders of pituitary gland	0	0	0
E24	Cushing's syndrome	0.2423	2	0.0411
E27	Other disorders of adrenal gland	0.2423	2	0.0411
E41	Nutritional iron anemia	0	0	0
E43	Unspecified severe protein-energy malnutrition	0	0	0
E46	Unspecified protein-energy malnutrition	0	0	0
E53	Other nutritional deficiencies	0	0	0
E54	Deficiency of malnutrition and other nutritional deficiencies	0	0	0
E56	Osteitis	0.7268	6	0.1233
E71	Disorders of branched-chain amino-acid metabolism and fatty-acid metabolism	0	0	0
E72	Other disorders of amino-acid metabolism	0	0	0
E74	Other disorders of carbohydrate metabolism	0	0	0
E75	Disorders of sphingolipid metabolism and other lipid storage disorders	0	0	0
E77	Disorders of glycoprotein metabolism	0	0	0
E78	Disorders of lipoprotein metabolism and other lipoproteins	0.2423	2	0.0411
E80	Disorders of renal metabolism	0.2423	2	0.0411
E84	Cystic fibrosis	0	0	0
E86	Amoebiasis	0	0	0

4. ábra: Magyarországon 2005-ben az 50–54 éves nők halálzási adatai a BNO 10. revízió E (Endocrin, táplálkozási és anyagcsere-betegségek) kódjaiban

5. ábra Ugyanez a keresés több ország adatainak összehasonlításával, grafikonos ábrázolással

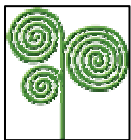
A nyers halálozási arányszám 100 000 népességre számítva, a halálozások száma és a halálozási hányados.

A „Chart” mező kinyitása után választhatunk, hogy milyen adatokat jelenítünk meg.

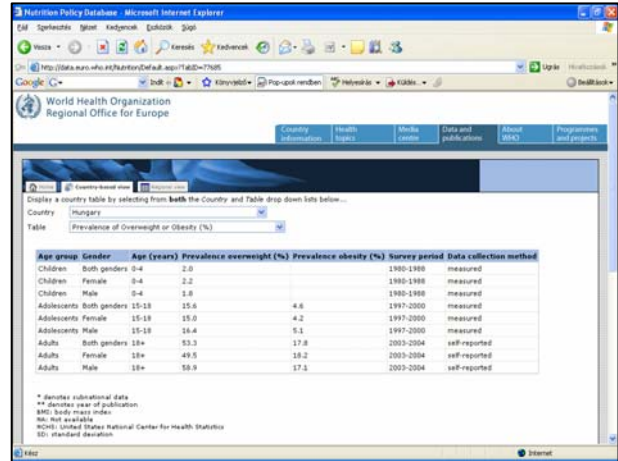
Az Európai kórházi morbiditási adatbázis is elérhető online formában, illetve le is tölthető.

Kiválóan alkalmas az európai országok kórházi morbiditási adatainak elemzésére; az adatok korra, nemre, BNO-kód szerinti diagnózisra vonatkoznak. Választhatjuk a BNO 9. vagy 10. változatát, illetve egy nemzetközi rövidített kódtáblázatot. Lehetőségünk van egy ország morbiditási adatait megjeleníteni, vagy összehasonlítani több ország adatait. Ugyanolyan felépítésű, mint az előző adatbázis.

A Táplálkozáspolitikai adatbázis segítségével többek között a témával foglalkozó intézeteket, a felelős személyeket, nemzeti programokat találhatjuk meg.

Lehetőségünk van egy ország adatait megnézni (6. ábra), illetve a régió országainak adatait egyszerre áttekinteni. A felmérésben részt vett korcsoportokat és a nem szerinti bontás adatait is láthatjuk.

6. ábra A túlsúly, illetve az elhízás százalékos előfordulási adatait látjuk Magyarországon, a felmérés időpontjaival és az adatgyűjtés módjával

Az ismert adatbázisok közös jellemzője, hogy könnyen kezelhetők, felhasználóbarát felületük van. Az adat- és információkeresésen kívül elemzések, nemzetközi összehasonlítások készítéséhez is kiválóan alkalmasak. Az adatbázisok angol nyelvűek, egyedül az Egészséget mindenkinek adatbázisban lehet orosz nyelven is keresni. Ez az adatbázis tartalmazza a legrégebbi adatokat, időszaka 1970-től indul, míg a Halálozási indikátorok 1980-tól, az Európai részletes halálozási adatbázis 1990-től, az Európai kórházi morbiditási adatbázisban pedig 1999-től találunk adatokat. A statisztikai adatbázisok közül az Egészséget mindenkinek és a Halálozási indikátorok adatait fél évente frissítik, ez legutóbb 2007 novemberében történt meg, míg a következő frissítés várható időpontja 2008 júniusa. Az adatbázisok nagy előnye még, hogy online és offline módon is használhatók.

Palotai Mária
(Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézet)

A könyvtári gyűjtemények mostohagyereke a kongresszusi anyag

A „kongresszusi anyag” mint könyvtári terminológia, sokféle dokumentum gyűjtőneve. Közös bennük, hogy valamennyien konferenciákhoz kötődnek. Némelyek szabályos könyvészeti csatornákon át jelennek meg, többségük azonban nem hagyományos dokumentum, annak minden könyvtári problémájával. Ennek ellenére mégis ott a helyük az állományban, hiszen nagy információtartalmú primer dokumentumok, amelyeket egy meghatározott, szűk szakmai kör használ. A szerző a hazai orvostudományi kongresszusi anyagok problematikáját vizsgálta, különös tekintettel bibliográfiai feltártságukra.

A kongresszusokról

Az ismeretek fele manapság igen gyorsan elavul; az egészségügyben például 3–4 évenként, ezért életünk velejárója lett az élethosszig tartó tanulás. A legtöbb szakma számára rendelet írja elő a kötelező továbbképzést. Továbbképzésnek minősül a tudományos konferenciákon tartott előadás vagy poszter, illetve a hallgatóság esetében a rendezvény zárásaként kapott tesztfeladatok helyes megoldása. Belátható tehát, hogy a konferenciák szerepe felértékelődött napjainkban. Ezek nem csupán társasági összejövetelek, hanem a tudományos ismeretszerzés fontos helyei. Egy közelmúltban készült vizsgálat azt mutatja, hogy az egészségügyi dolgozók ötöde a kongresszusokat tartja a legfontosabb információszerzési helyszínnek az internet és a könyvtár mellett. [1]

A konferenciákat általában szakmai társaságok szervezik (*Magyar Balneológiai Egyesület, Magyar Belgyógyász Társaság* stb.). Lehetnek egyszeriek vagy számozottan ismétlődőek. A szakmák differenciálódása „fiókegyesületek” megalakulását vonta maga után. Az előadások számának növekedése pedig azzal jár, hogy a kongresszusokon számos szekció működik egymással párhuzamosan (pl. *Magyar Nőorvos Társaság Nagygyűlése* szekciói).

A konferenciák sokfélék lehetnek a résztvevők száma, a téma mélysége, az előadások színvonala szerint. Szűkebb – akár egy intézetben belüli – szakemberkör számára, rövidebb időtartammal, rendezhetnek ankétot, kollokviumot, szemináriumot, szimpóziumot, gyűlést, tanácskozást, ülést

stb., ahol az elhangzó előadások száma csekély, színvonaluk viszont sokszor igen magas. Szélesebb érdeklődői kör szakmai rendezvénye az akár több napig tartó konferencia és kongresszus, vagy vándor-, illetve nagygyűlés, melyeken a mindenkét érintő fontos témák mellett szekciókban vitatják meg a speciális kérdéseket. Ezeken a rendezvényeken gyakran több száz figyelemre méltó előadás is elhangzik, számos posztert mutatnak be.

Az előadások azonban a pillanatnak szólnak, mivel „a szó elszáll”. Ha a szóbeli közlést nem rögzítik valamilyen módon, a rendezvény után reprodukálhatatlan marad. A szóban felkeltett érdeklődés után pedig jó a későbbiekben alaposan áttanulmányozni a hallottakat, esetleg megmutatni azt a rendezvényen részt venni nem tudó munkatársaknak. Ezért születtek meg az előadások teljes szövegét vagy kivonatait tartalmazó nyomtatott, újabban elektronikus kiadványok, melyek az egyetlen lehetőséget jelentik az elhangzottak rekonstruálására.

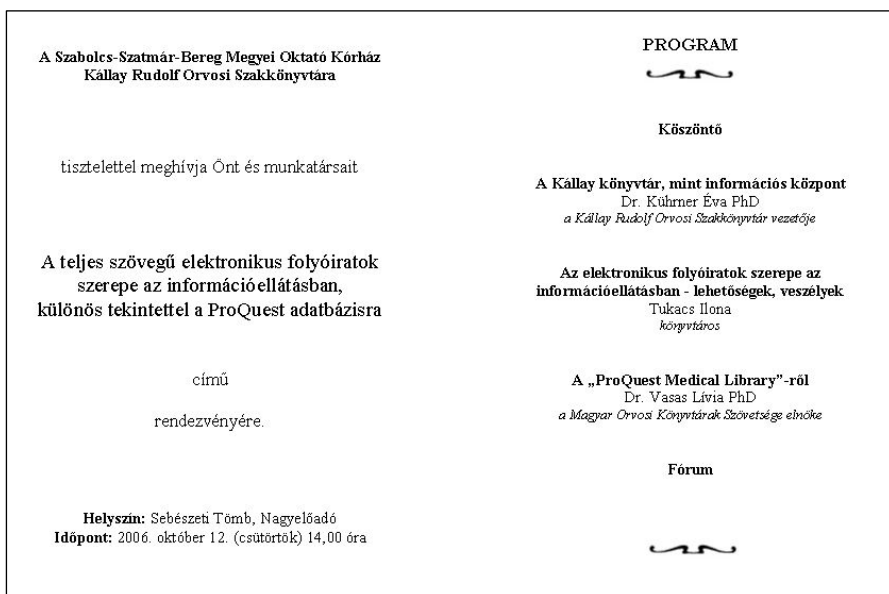
A kongresszusi kiadványok

A kongresszusokhoz kötődő kiadványoknak több fajtája is létezik. Vannak amelyek a nem hagyományos dokumentumok (non-book materials) kategóriába sorolhatók, mások viszont nem. Hagományos dokumentum pl. egy kongresszusi anyagot tartalmazó könyv, vagy előadás-összefoglalókat tartalmazó folyóiratszám. A meghívó, az ülés jegyzőkönyve, az előadás kézírata vagy a rendezvényen készült videofelvétel, példányszámuk és a készítés indítéka miatt viszont nem hagyományos dokumentum, mert többnyire korlátozott számban, a szokásos kiadói, kereskedelmi csatornákon kívül jelenik meg. Ezek a kiadványok nehezen hozzáférhetők, bibliográfiai adataik hiányosak, sokszor kimaradnak a kötelepéldány szolgáltatásból, és ezért nem kerülnek bibliográfiai regisztrálásra.

A kongresszusokhoz kötődő kiadványok előállítási formája szerint is sokfélék. Találhatunk körükben nyomtatott (meghívó, előadások nyomtatott anyaga), kéziratos (előadásszöveg, levél, ülésjegyzőkönyv) vagy akár kép/hangrögzítésű (felvételek a rendezvényről) és elektronikus (internetes közlés) formákat is.

A megjelenésük idejét tekintve is több változat létezik. Sokszor hónapokkal a rendezvény előtt jelennek meg az ún. preprintek, más néven előnyomatok, melyek feladata hírt adni a készülő kongresszusról, előzetes program közzétételével segíteni a résztvevők jelentkezését (1. ábra). Az előnyomatok tartalma azonban a kongresszusig még változhat. Közvetlenül a rendezvény előtt adják kézbe a végleges programfüzetet, amelyek – különösen tudományos összefoglalók esetén – a címek közzétételén túl már az előadások rövid összefoglalóit is tartalmazhatják (2. ábra). A rendezvények alatt pedig ülésjegyzőkönyvek, fényképek vagy mozgókép-felvételek készülhetnek. Az elhangzó előadások teljes szövegét vagy kivonatait

tartalmazó önálló kiadvány a rendezvényt követően jelenik meg, sokszor korlátozott példányszámúban, szűk körű terjesztéssel. Ez a forma költségigénye és lassúsága miatt ma már elsorvadóban van, szerepét inkább a folyóiratok vették át, amelyek felvállalják az elhangzott előadások anyagainak közzétételét, gyakran supplementum-füzet formájában (3. ábra). Ezek a hagyományos könyvészeti csatornákon át megjelenő kiadványok már bibliográfiai regisztrálásra kerülnek, így megőrzik őket az utókor számára, a leírtakat bárki elolvashatja, felhasználhatja és hivatkozhat rá, ami köztudottan a legtöbb szakmában nagy érték a tudományos műnősítésnél.

1. ábra Meghívó

2. ábra Programfüzet

3. ábra Magyar és angol nyelvű összefoglaló egy szakfolyóiratban

Napjainkban a kongresszusok területén is teret nyert a számítástechnika. Ez számos könnyítést hozott a szervezők számára, hatványozott gondot jelent viszont a könyvtárosoknak. Egyre gyakoribb, hogy a meghívást és a jelentkezést elektronikus úton bonyolítják. Hasonló tendencia figyelhető meg az előadásanyagok terén is. Az előadók ma már többnyire számítógéppel készített bemutatókat vetítenek, amelyek előadásuk vázlatát, fontosabb gondolataik illusztrációit tartalmazzák. Egy címszavakból álló „slágvortos” diavetítés azonban nem mindig adja vissza azt, amit egy alapos tartalmi összefoglaló, bár kétségtelen erénye a kép- anyag hű bemutatása.

Az elektronikus kongresszusi dokumentumok megőrzésére ma még kevesen gondolnak. Van példa arra, hogy teljes kongresszusokat mozgófilmre vesznek és a későbbiekben DVD-n kiadják, de ez ma még ritka (4. ábra). Gyakoribb, hogy a rendező szervek honlapjukra felteszik az információkat, ritkábban archívumban is megőrzik őket (5. ábra). Többnyire azonban a honlapokról idővel eltűntetnek anyagokat, vagy nem aktualizálják őket, és sok-sok évvel ezelőtti információkat találunk a frissek helyett. A kongresszusi információk sokszor szétszórva, személyi, intézményi, társasá-

gi honlapok mélyén különböző formátumban (doc. pdf. ppt) és mélységben (abstract, PowerPoint bemutató, teljes szöveg) található. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy sok szakmai honlap jelszóval védi a tartalmakat, és csak szűk kör számára teszi lehetővé az ingyenes betekintést (pl. orvosi társaságok portáljai). Sok múlik tehát a könyvtároson, akire a rendezvények állandó figyelése hárul, és sok múlik ügyességén, számítógépes ismeretein, hogy össze tudja gyűjteni az információkat és az utókor számára archiválni tudja a dokumentumokat. Úgy tűnik, ez a probléma ma még csak őket foglalkoztatja.

4. ábra Kongresszusi anyag DVD-n

5. ábra Konferencia anyagok egy intézeti honlapon (www.lib.sote.hu)

Kongresszusi kiadványok a könyvtárakban

A gyűjtemény kialakítása

Nem kétséges, hogy a kongresszusi dokumentumoknak helye van a könyvtárak gyűjteményében. Dilemmát okozhat viszont, hogy mely típusú dokumen-

tumokat kell gyűjteni, megőrizni. A problémát helyismereti és tudományos szempontból érdemes megközelíteni.

Helyismereti szempontból egy település vagy egy intézmény története miatt fontos lehet a területén vagy közreműködésével szervezett konferencia. Ezekről a sajtóhíradások mellett a meghívók, programfüzetek, ülésjegyzőkönyvek adhatnak információt. Történeti illusztratív szerepük lehet az álló és mozgóképeknek is.

Tudományos szempontból is hasznát vehetjük a kongresszusi kiadványoknak. A bennük ismertetett előadások többnyire újdonságokról számolnak be. Ha a teljes kongresszus kép/hangrögzítésre kerül, az előadásokon túl a szakmai viták, hozzászólások még teljesebb képet adnak egy szakterület aktualitásairól. Az állás- és tudományos pályázatokhoz, a tudományos címek elnyeréséhez szükséges publikációs listák készítéséhez is adatokat gyűjthetünk a meghívókból, program- és összefoglaló füzetekből.

A nyomtatott kongresszusi kiadványok beszerzése a kötelesség-példány-szolgáltatás ellenére sem volt problémamentes. Ma már viszont, amikor házilag állítják elő, vagy elektronikus formában teszik közzé a meghívókat és az előadás-összefoglalókat, nehezebb a gyarapítás. Fontos beszerzési mód ezért az ajándék, bekérés, csere. A kis példányszámú, előadás-összefoglalókat tartalmazó önálló kiadványok többnyire szűk kör számára készülnek, és gyakran a kukában végzik. Így rengeteg energia és szellemi kincs válik az enyészetté, bár tény az is, hogy a legjelentősebb előadások anyagát igyekeznek cikk formában is megjelentetni. Van azért néhány üdítő kivétel. Az utóbbi évtizedben egyre terjed az a jó szokás, hogy a magukra adó szakmai szervezetek szakfolyóirataikban adják közre a kongresszusok összefoglalóit.

Feltárás, tárolás

A kongresszusi kiadványok sokfélesége és nagy darabszáma sajátos nyilvántartási, feltárási és tárolási kérdéseket vet fel. A könyv terjedelmű programfüzeteket, AV-kazettákat általában egyedileg veszik nyilvántartásba és dolgozzák fel, az ismétlődő kongresszusok kivonatainak füzetait viszont periodikumnak tekintik. Tárolásuk hagyományos módon történik. A meghívók, kéziratok, képek stb. nyilvántartása csoportosan célszerű, kisebb vagy tudományos gyűjtemény esetében törekednek az egyedi feldolgozásra. Praktikus

lehet az önfeltáró rendszer, melyben formai, tartalmi, földrajzi, időrendi stb. kritériumok szerint képeznek csoportokat. A rendszerezés szempontjait a használói igények szabják meg. Ezeket a dokumentumokat papucsban, dossziében, borítékban, iratfűzőben, majd fektetve dobozban, fiókban tárolják. A kizárólag elektronikus formában fellelhető kongresszusi anyagok archiválási és feldolgozási technikája napjainkban még kialakulóban van.

Bibliográfiai feltárás

A jól szerkesztett kongresszusi kiadványok, amelyek gyakran több száz előadás anyagát tartalmazzák nemzeti és akár angol nyelven, el vannak látva mutatókkal, tehát könnyen használhatók. Nem szükséges tehát analitikus feldolgozásuk egy bibliográfiában. Ahhoz azonban, hogy a kutatók megtalálják ezeket az összefoglaló kiadványokat, azoknak be kell kerülniük a bibliográfiákba. Mint láttuk, a kongresszusokon elhangzottak megőrzésével ma még keveset törődnek a szervezők. Ez a szemlélet okozza a bibliográfiai számbavétel alapproblémáját is. Főként a külföldi szakbibliográfiák tűzik ki célul a jelentős kongresszusi kiadványok regisztrálását, hazánkban ez a gyakorlat még nem eléggé elterjedt és nem is következetes. A jelentősebb hazai szakterületeket áttekintve megállapíthatjuk, hogy kongresszusi anyagokat inkább a természet- és alkalmazott tudományi adatbázisok regisztrálnak (pl. a *Magyar Orvosi Bibliográfia* = MOB, a *Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia* = MABI, a *BME-OMIKK* cikkadatbázisa, a *Corvinus Egyetem* katalógusa stb.). A megtalálható tételek jó része azonban valamilyen kongresszusi beszámoló, és csak ritkábban vezet el a keresés konkrét összefoglalókat tartalmazó kiadványhoz. Ahogy az előzőekben láttuk, ez nem feltétlen a bibliográfusok hibája, hanem azoké a szervezőké, akik nem gondolnak a megőrzésre.

Egy orvostudományi példa

A közelmúltban egy kutatóknak arra volt szüksége, hogy összegyűjtse intézménye dolgozóinak az 1997–2006 közötti évtizedben hazai kongresszusokon elhangzott előadásait, azokat, amelyeknek valamilyen nyoma fennmaradt írott (abstract-füzet, folyóirat-supplementum) formában. Előzetesen elmondható, hogy nagy fába vágja a fejszét, aki erre a munkára vállalkozik. Elsőként az új online MOB (www.eski.hu/new3/konyvtar/konyvtar.php) adatbázist hívtuk segítségül. A „kongresszus/konferencia” tárgyszavas vagy kulcsszó sze-

rinti keresés 399 találatot eredményezett, de a tételeknek mindössze 15,2%-a (61 tétel) volt érdemi előadás. A többség kongresszusi beszámoló, vagy néhány esetben cikknek átirat előadás volt. Az „előadás” kifejezésre keresve már nagyobb volt a sikerélmény, mivel az eredményként kapott 284 rekordnak 94%-a (266 tétel) tartalmazott tényleges előadásanyagot összefoglaló, vagy cikknek átirat előadás formájában. Gyanús volt azonban, hogy nem szerepelt a találatok között néhány olyan konferencia anyaga, amelyről tudtuk, hogy megjelent folyóiratban, nyomtatásban. Keresésünket ezért a legfontosabb 25 hazai orvostársasági folyóirat autopszia elvén történt átnézésével folytattuk. Ennek során még közel 50 újabb kongresszusi előadás-összefoglalókat tartalmazó füzetre bukkantunk. Elgondolkodtató, hogy az 1997–2006 közötti lapok átnézésével általunk összegyűjtött és vizsgált 70 kongresszusi összefoglalónak miért csak egy részét, és miért éppen azokat regisztrálták az egyik legjelentősebb hazai szakbibliográfiában a MOB-ban? Kimaradtak például olyan jelentős rendezvények, mint a Magyar Onkológusok, Infektológusok és Szemorvosok Társaságának kongresszusai. Még gyakoribb, hogy egy társaságnak nem minden kongresszusi összefoglalóját veszik fel, kimaradnak évek, majd újból megjelennek a bibliográfiai tételek között. További probléma, hogy az egyébként évente csökkenő mennyiségű rekordok nagy késéssel jelennek meg az adatbázisban. Mindez egy olyan bibliográfiában, amely már az 1950-es évek végi indulásakor nagy hangsúlyt fektetett ennek a dokumentumtípusnak a regisztrálására. A hetvenes-nyolcvanas években pedig vaskos supplementumszámokban tették közzé a konferenciák bibliográfiai leírását.

Példánk is azt mutatja, hogy a hazai bibliográfiákban nagyfokú következetlenség uralkodik a kongresszusi anyagok feltárása terén. Egy konferencia-előadás szövegének megkereséséhez az „informatika korában” sokszor csak a folyóirat-évfolyamok átböngészése marad az egyetlen lehetőség, ami roppant időigényes. A bibliográfia hiányos kínálata magában rejti azt a veszélyt is, hogy a megbízható eszköznek képzelt adatbázis használata azt sugallja, hogy minden lehetőséget kimerítettünk egy téma keresésekor, és ha nincs már találatunk, akkor nem is létezik több. A tudományos szakkönyvtárak olvasói viszont pontosságot és teljességet igényelnek.

Fontos lenne a kongresszusi előadások pontos regisztrálása azért is, mert az 1998-ban az *MTA Orvostudományi Osztálya* által kidolgozott *Hazai*

Szakirodalmi Mutató (HSZM) alapján – amely a hazai tudományos tevékenység jelzője – figyelembe kell venni a tudományos minősítéseknél a kongresszusi előadásokat is. [2] A kutatók érdeke tehát, hogy előadásuk jelenjen meg írott formában, és legyenek visszakereshetők, hogy idézhessék gondolataikat. Ellenkező esetben a nagy ráfordítással készült szellemi termékek holtta válnak.

Összegzés

Mit lehetne mégis tenni, hogy a kongresszusi anyagok fennmaradjanak az utókor számára? A kongresszusok kezdeményezőinek és szervezőinek felelősséget kell vállalniuk az előadások közreadásához szükséges források megteremtéséért, hogy az előadásokhoz kötődő illékony dokumentumok és szóbeli előadások megőrződjenek az utókor számára. Jó példa erre, a már említett folyóiratok hasábjain történő közlés.

A szervezőknek figyelniük kell arra, hogy az elektronikus formátumú anyagok archiválás után elérhetők legyenek.

Az előadók ne tartsák tehernek, ha egy programfüzetbe összefoglalót kérnek tőlük. Igaz, hogy sokszor olyan időpontban kérik ezt, amikor az előadás anyaga még kiforratlan, de próbálják meg informatívan elkészíteni. Gondoljanak arra, hogy a jó abstractot más is használhatja, idézheti, ami végső soron a szerzőnek hoz hasznot.

Nagy felelősség van a bibliográfusok vállán is, akiknek oda kell figyelniük arra, hogy az előadásanyagokat is regisztrálniuk kell.

A könyvtárosok feladata pedig saját könyvtárukban az igény szerinti gyűjtemény/adatbázis építés. Saját példánk alapján állíthatom, hogy sokszor kellett már információt szolgáltatnunk egy régebbi, saját szervezésű kongresszusról, vagy bibliográfiát összeállítanunk egy-egy dolgozónk tudományos tevékenységéről, aminek része az előadás is.

Irodalom

- [1] KÜHRNER Éva: Kórházi könyvtárak az információs társadalomban. Előadás. *Informatio Medicata*, Budapest, 2004. október 13–14. <http://www.lib.sote.hu>
- [2] A MTA Orvosi Tudományok Osztálya állásfoglalása a hazai orvosi szakirodalmi tevékenység elismerését szolgáló mutató bevezetéséről. = *Orvosi Hetilap*, 139. köt. 29. sz. 1998. p. 1751–1752.

Kührner Éva

(Sz.-Sz.-B. Megyei Jósa András Oktató Kórház, Kállay Rudolf Orvostudományi Szakkönyvtára)

Orvostudományi digitális könyvtárak összehasonlító vizsgálata

A tudományos információkhoz való gyors és hatékony hozzáférés eszközei a keresőmotorok, internetes portálok, adatbázisok, valamint – újabban – a digitális könyvtárak. Utóbbiakra az adatbázisoktól eltérő definíció áll – idézzük *D. J. Waters* 1998-as, klasszikusnak számító meghatározását: „a digitális könyvtárak olyan szerveződések, amelyek egyfelől tartalmazzák magukat a forrásokat, valamint megfelelő eszközzel és szakértői gárdájuk van a digitális dokumentumok kiválasztására, strukturálására, a hozzáférés biztosítására, a források értelmezésére, a digitális gyűjtemények integrálásának és időtállóságának megőrzésére annak érdekében, hogy a felhasználók egy meghatározott csoportja vagy csoportjai akadálytalanul és gazdaságos módon használhassák őket”¹. Az orvostudományi tartalmú digitális könyvtárak három kategóriába sorolhatók. Az elsőbe tartozók a medicina és az egészségügyi szolgáltatások történeti szempontú feltárásához nyújtanak forrásokat. A második csoport az oktatás segédanyagaként jól használható kép- és videofájlokra összpontosít. A harmadik az egészségügyi szakembereknek hasznos szöveges információkat gyűjti egybe és teszi hozzáférhetővé.

Az egészségügyi szakemberek információkeresési szokásairól *K. Masters* 2008-ban publikált egy tanulmányt², amelyből kiderül, hogy a tudományos információk internetes visszakeresésének legfőbb akadályai a következő okokban határozhatók meg:

- időhiány,
- az előfizetéses adatbázisok magas ára,
- túl sok, nehezen szortírozható információ,
- kétséges eredetű, félrevezető információk,
- az információkeresés képességének hiánya.

Több orvostudományi digitális könyvtár célkitűzései között szerepel az ingyenes, ellenőrzött, jó minőségű releváns információkhoz való gyors és könnyű hozzáférés megvalósítása, vagyis a fent említett akadályok kiküszöbölése. Kérdés, mennyiben sikeresek az erre irányuló próbálkozások?

A digitális könyvtárak értékelésére a szakma mindeddig nem fektetett súlyt. A szerzők egyetlen olyan dokumentumot sem találtak, amely orvostudományi tartalmú digitális könyvtárakat értékelt vagy hasonlított volna össze. Mivel azonban az egészségügyi szakemberek jelentős részben támaszkodnak az ingyenes hozzáférésű digitális

forrásokra, egyre inkább szükségessé vált szigorú kiértékelésük.

A tanulmány célja hat orvostudományi digitális könyvtár elemző, értékelő összevetése. A szerzők két-két könyvtárat választottak ki Kanadából, az Egyesült Államokból és az Egyesült Királyságból, ezeket hat szempontból értékelték: általános áttekintés, az oldal felépítése; az ismeretek szervezettsége (keresési és böngészési funkciók); az eredmények kezelése; a gyűjteménnyel való interaktív kommunikáció; egyéb információs szolgáltatások; hasznosság, személyre szabhatóság.

Az értékelésre kiválasztott digitális könyvtárak meg kellett feleljenek a következő kritériumoknak:

- 2006 decemberében ingyenesen, online hozzáférhető;
- Kanadában, az Egyesült Államokban vagy az Egyesült Királyságban található;
- elsődlegesen tudományos, szövegorientált gyűjteménnyel rendelkeznek;
- elsősorban egészségügyi szakemberek számára tervezték;
- nyíltan deklarálják, hogy elsődleges céljuk az orvostudományi információkhoz való hozzáférés elősegítése;
- olyan szolgáltatásokat is nyújtanak, amelyek tipikusan nem jellemzőek az adatbázisokra (pl. az EMBASE-re vagy a PubMed-re);
- megfelelnek a Waters-féle digitális könyvtár-definíciónak.

A történeti szempontú, illetve főként kép- és videofájlokat tartalmazó könyvtárakat kizárták a vizsgálandók köréből.

A megfelelő digitális könyvtárak kiválasztásához öt különböző adatbázist, keresőmotorokat, a nemzeti könyvtárak weboldalait, orvostudományi forrásokat felsoroló listákat stb. használtak. Előnyt élveztek azok a könyvtárak, amelyek a közelmúltban kezdtek meg működésüket, és azok, amelyek a legátfogóbb szolgáltatási kört nyújtják.

A keresés során kiderült, hogy az orvostudományi digitális könyvtárak közül kevés felel meg a felállított kritériumoknak. Kanadában például mindösszesen kettő: a *Health-Evidence.ca* (<http://www.healthevidence.ca/>) és a *CMA Infobase* (<http://mdm.ca/cpgsnew/cpgs/index.asp>).

Az Egyesült Királyságban a digitális könyvtárakat tipikusan különböző könyvtári portálok alatt találhatjuk meg mint alkönyvtárakat. E portálok közös keresőfelületet biztosítanak, így kereshetünk egyszerre mindegyik alkönyvtárban, illetve az egyes alkönyvtárakban külön-külön. Az *Intute: Health and Life Sciences* (IntuteHLS, <http://www.intute.ac.uk/healthandlifesciences/>) alkönyvtár az Intute digitális könyvtári portál része. A *National Library for Health* alá tartozó 26 könyvtár egyike pedig a *Skin Disorders Specialist Library* (<http://www.library.nhs.uk/skin/>).

Az Egyesült Államokban található digitális könyvtárak közül a *SandBar Digital Library*-re (<http://sonweb.unc.edu/sandbar/index.cfm>) és a *ClinicalTrials.gov*-ra esett a választás (<http://clinicaltrials.gov/>).

Általános áttekintés

A kiválasztott digitális könyvtárak által nyújtott szolgáltatások nagymértékben hasonlóak: ellenőrzött, jó minőségű információkhoz való hatékony hozzáférésre helyezik a hangsúlyt. A *ClinicalTrials.gov* mindamellett további törvényi kívánalmaknak is megfelel, valamint ennek a könyvtárnak van a legnagyobb gyűjteménye. Felhasználói statisztikákat csupán erre, valamint a *Health-Evidence.ca*-ra vonatkozóan találtak a szerzők. Ezek a *ClinicalTrials.gov*-nál emelkedő, a *Health-Evidence.ca*-nál pedig csökkenő tendenciát mutatnak. A vizsgált könyvtárak egyike sem böngészhető tenyérszámítógéppel, és csak az IntuteHLS-nél találunk RSS-feedet. A *SandBar*-nak statikus gyűjteménye van, míg a többiek frissítési gyakorisága eltérő. Jelentős különbség figyelhető meg az egyes digitális könyvtárak között abban a tekintetben, hogy mennyi idő telik el egy tanulmány megjelenése és a könyvtári adatbázisba való bekerülése között. A *ClinicalTrials.gov*-nál a gyűjteményt elsősorban a rendszergazdák közreműködése alakítja, míg a többi digitális könyvtárnál a felhasználók is élhetnek javaslatokkal. A két kanadai könyvtárnak kétnyelvű felhasználói interfésze van, az *Infobase*-nek emellett a gyűjteménye is kétnyelvű. Mindegyik digitális könyvtár részletes szabályozással rendelkezik arra nézve, mely források gyűjtésére és hozzáférhetővé tételére vállalkozik. Egyedüli kivétel a *ClinicalTrials.gov*, amely ennek ellenére rendelkezik a megfelelő hitelesítéssel, mely szerint működése során ragaszkodik a *Health on the Net Foundation* által kidolgozott „HONcode” alapelvekhez.

Hozzáférés

Míg az ideális helyzet az volna, ha az egyszerű keresési funkció mindig kiegészülne egy – a hozzáférési pontok sokaságát felvonultató – összetett keresési funkcióval, a vizsgált digitális könyvtárak felében csak egyetlen keresési mező van. A *ClinicalTrials.gov* és az *Infobase* összetett keresési funkciója tizenegy hozzáférési pontról gondoskodik. A logikai keresést egyedül a *SandBar* nem támogatja. Csonkítva keresésre a *SandBar*nál, illetve a *Health-Evidence.ca*-nál nincs lehetőség. Jóllehet elviekben a *ClinicalTrials.gov*-ban sem lehet csonkítva keresni, ennek a digitális könyvtárnak a keresője ugyanakkor kiegészül helyesírási-ellenőrzővel és szinonima-szótárral. Meglepő, hogy csak az *Infobase* és az IntuteHLS összetett keresőjében van lehetőség a keresés szűkítésére.

Ami a böngészést illeti, mind a hat könyvtárnak van gyűjteménye méretének és komplexitásának megfelelő böngészési funkciója. Némelyikhez saját – alfabetikus vagy hierarchikus felépítésű grafikus ábrák segítségével böngészhető – kontrollált szótár tartozik (*Health-Evidence.ca*, IntuteHLS, *SandBar*), mások olyan kész kontrollált szótárakat használnak, mint amilyen a *Medical Subject Headings (MeSH)* vagy a *British Association of Dermatologists (BAD) Diagnostic Index* (*ClinicalTrials.gov*, IntuteHLS, *Skin Disorders Specialist Library*). Lényeges tehát, hogy mind a hat vizsgált könyvtárnak van mind keresési, mind böngészési funkciója.

Navigálás

A keresési eredmények megjelenítésén sok minden áll vagy bukik: a túl kevés információ hatása lehet, hogy a felhasználó nem leli meg a keresett dokumentumot, a túl sok információ pedig arra késztetheti a keresőt, hogy egyszeriben pontot tegyen a keresési folyamat végére. Mindegyik könyvtár feltünteti a keresési eredmények számát, ami jó kiindulópont lehet a felhasználónak keresése további szűkítésére vonatkozóan. Egyes könyvtárak ikonokat is használnak, így például az *Infobase* így jelzi, hogy található-e egy jól strukturált összefoglaló a találat mögött. A legtöbb könyvtár keresési eredményei megjelenítésekor feltünteti a találat címét és egy hozzá tartozó dátumot. A *SandBar* ezen túlmenően „kvalitatív összefoglalóval” ellátott találatokkal szolgál, ami inkább csak zavarja a navigálást, semmint egyszerűbbé tenné azt.

Míg a Health-Evidence.ca-ban lehetőség van az egy oldalon megjelenítendő találatok számának módosítására, addig az Infobase-ben az is meghatározható, hogy mely típusú információk kerüljenek megjelenítésre (1. ábra). Mindez különösen hasznos, mivel a felhasználók más és más jellegű információt keresnek, valamint a keresési szokásaik tekintetében is eltérnek egymástól.

1. ábra A megjelenítendő információk kiválasztása az Infobase-ben

You searched for: "neuralgia" Total records: 10				
Guidance & Pathways (1)	Evidence (5)	Reference (1)	Education / CPD (0)	Patient Information (3)
page: 1 of 1 < Previous Next >				
Corticosteroids for herpes zoster: what do they accomplish?				
Publisher: Centre for Reviews and Dissemination Source: Database of Abstracts of Reviews of Effects View detail Click here to go to the full text		Publication Type: Structured Abstract Publication Date: 31 Jul 2004		
Corticosteroids for preventing postherpetic neuralgia				
Publisher: John Wiley & Sons, Ltd Publication Date: 23 Jan 2008 View detail Click here to go to the full text		Publication Type: Systematic Review Source: Cochrane		
Cost-effectiveness of a vaccine to prevent herpes zoster and postherpetic neuralgia in older adults				
Publisher: Centre for Reviews and Dissemination Source: NHS Economic Evaluation Database View detail Click here to go to the full text		Publication Type: Structured Abstract Publication Date: 31 Mar 2007		

2. ábra Találatok megjelenítése kategóriákba rendezve a Skin Disorders Specialist Library-ben

Több találat esetén jó ismerni a találatok rendezési módját. A legtöbb vizsgált könyvtár ábécérendben, cím vagy dátum szerint rendezi a hozott találatokat, és erről a help-fájlokban tájékoztatja is a felhasználót. Kivételt a Health-Evidence.ca, ahol a rendezés elve kibogozhatatlan. A *Skin Disorders Specialist Library* öt kategóriába sorolja be a keresés eredményeit, az egyes kategóriákon belül

pedig a címek betűrendjében vannak a találatok (2. ábra). Ez az újszerű módszer nagymértékben egyszerűsíti a találatok közötti eligazodást.

A keresés szűkítéséhez hasonló eredményre vezet a találatok újrendezése. Ezt a funkciót az Infobase használja ki a legjobban. A lefuttatott keresés módosítása, finomítása igencsak hasznos lehet. Meglepő módon egyedül az Infobase-ben nincs meg ez a funkció. Itt a keresést újra le kell folytatni az elejétől.

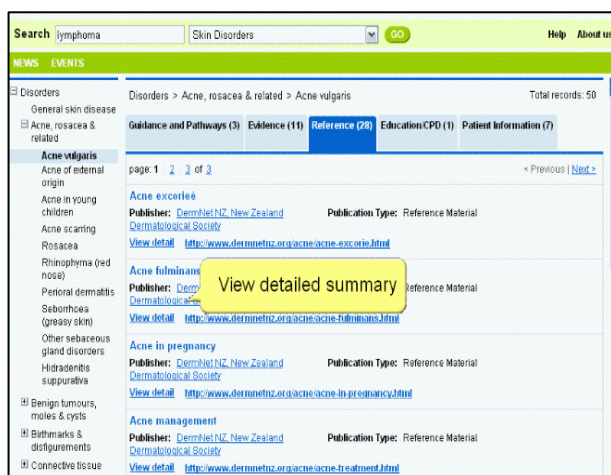
Metaadatok és kiegészítő információk

Az online adatbázisoktól eltérően a digitális könyvtárak az azonosításhoz szükséges minimális számú adat mellett további, a felhasználói értelmezést elősegítő információkat is tartalmaznak az egyes rekordokban. Ezek a kiegészítő információk tájékoztatnak a dokumentum jellegéről, nyelvéről, tartalmáról, kapcsolatairól stb. Ebben a tekintetben mind a hat könyvtár kitűnik a többi közül. Ezeknek az információknak a nagy többsége emberi beavatkozás terméke, nem generálható szoftver által. A rekordok értelmezését segítik a strukturált összefoglalók és módszertani leírások. A keresőmotoroktól, adatbázisoktól eltérően ezek a kiegészítések komplex információt nyújtanak.

Használhatóság

Ideális esetben a digitális könyvtárba ellátogató felhasználó készletet érez, hogy ismételtlen ellátogasson oda. Mindez érvényes erre a hat orvostudományi tartalmú digitális könyvtárra is, hiszen elsősorban azért tervezték őket, hogy megkönnyítsék a szakembereknek a tudományos információkhoz való hozzáférést. Mind a hat könyvtárnak állandó menüsora van, nincsen szükség balra-jobbra görgetésre, állandóak a honlapokhoz tartozó csatolók, van rajtuk kapcsolatinformáció. Az IntuteHLS-ben és a Skin Disorders Specialist Library-ban navigációs ösvényt (breadcrumb trails) is találunk. Gyakori kérdések és a hozzájuk tartozó válaszok listáját csak a ClinicalTrials.gov tartalmaz. A Skin Disorders Specialist Library egy ügyes grafikus demóval („Robodemo”) mutatja be a főbb funkciók használatát (3. ábra).

A szerzők két fontos funkciót hiányolnak. Egyfelől hatból négy könyvtárnál a keresések, illetve a kiválogatott találatok elmentésének lehetőségét, hiszen egyetlen keresés ritkán hozza az összes

3. ábra A „Robodemo”

releváns találatot. Másfelől a tudományos kutatás alapvető eszközeinek számító bibliográfiai menedzselő szoftverekkel (EndNote, ProCite, Reference Manager, RefWorks stb.) való együttműködést.

Konklúzió

Mindent összevetve a hat vizsgált orvostudományi digitális könyvtár hatékonyan látja el feladatát: a szöveges információk közvetítését. A rekordokhoz tartozó számos kiegészítés a szakértelem magas fokáról árulkodik mind információtudományi, mind orvostudományi szempontból. Mindegyik könyvtárnak megvannak a maga gyengéi és erősségei. Ahhoz, hogy szolgáltatásaikat tökéletesíteni tudják, érdemes volna létrehozni egy összehasonlító-értékelő-tesztelő rendszert, amely útmutatóként szolgálna a további fejlesztésekhez.

Irodalom

- 1 WATERS, D. J.: What are digital libraries? = CLIR Issues, 4. sz. 1998. (<http://clir.org/pubs/issues/issues04.html>)
- 2 MASTERS, K.: For what purpose and reasons do doctors use the Internet: a systematic review. = International Journal of Medical Informatics, 77. köt. 1. sz. 2008. p. 4–16.

/ISMOND, Kathleen P.–SHIRI, Ali: The medical digital library landscape. = Online Information Review, 31. köt. 6. sz. 2007. p. 744–758./

(Dancs Szabolcs)

A PubMed Central archívuma és a visszamenőleges szkennelés projektje

A *PubMed Central* (PMC: <http://www.pubmedcentral.gov>) az USA Nemzeti Orvostudományi Könyvtárának (National Library of Medicine = NLM) élettudományi folyóiratokat tartalmazó archívuma. A 2000-ben az elektronikus folyóiratok letéti helyeként létrehozott adatbázist a Nemzeti Biotechnológiai Információs Központ (National Center for Biotechnology Information) munkatársai kezdték építeni és tartják karban. A PubMed Central ingyenesen és minden korlátozás nélkül elérhető. A kiadók önkéntes alapon csatlakozhatnak, de bizonyos szabványoknak eleget kell tenniük.

2002-ben indult a visszamenőleges szkennelési projekt azokkal a folyóiratokkal, amelyek legújabb számaiból a tartalomjegyzéket a PMC megkapta. A digitalizálási program finanszírozását az NLM vállalta. Meg kellett találni a szkennelést végző vállalkozást, el kellett kezdeni a folyóiratok visszamenőleges gyűjtését, ki kellett dolgozni a mi-

nőségi követelményeket (*Conversion System Design Document = CSDD*), meg kellett tervezni a dokumentumok leírásához szükséges XML elemeket stb. A kezdeményezésben részt vállaló kiadóknak két szerződést kellett aláírniuk: az egyik a legfrissebb számok tartalomjegyzékének a PMC-be történő eljuttatására vonatkozott, a másik a visszamenőleges szkennelésre. Ez utóbbi a biztosítéka annak, hogy az NLM-be eljuttatják a szkennelt folyóirat egy teljes, eldobható számát. Mivel a szkenneléskor a folyóiratokat szét kell szedni, az NLM nem tudja visszaküldeni őket.

A projekt egyik első résztvevője az *Amerikai Mikrobiológiai Egyesület* volt, ennek köszönhetően folyóirataik teljes egészükben bekerültek az adatbázisba, például a *Journal of Bacteriology* 1916-től, vagy a *Bulletin of Medical Library Association* indulásától, 1911-től. 2004-ben az NLM együttműködési szerződést kötött az Egyesült Királyságbán

működő *Welcome Trust*tal és a *Közös Információs Rendszerek Bizottságával (Joint Information Systems Committee = JISC)* a feldolgozandó és szolgáltatandó folyóiratok körének bővítésére. Ennek eredményeképpen számos fontos folyóiratot digitalizáltak és tettek a PMC-n ingyenesen elérhetővé.

A digitalizálási projekt fő célja a teljes eredeti folyóirat digitalizálása és kereshetővé tétele volt. Ehhez képkategóriákat kellett meghatározni a folyóiratban található különböző tartalmú oldalakhoz, mint a tartalomjegyzék, a borító, az adminisztratív anyagok (felhívás rendezvényekre, szerzőknek szóló útmutató stb.), hirdetések (ha vannak), cikk (a CSDD-előírások szerint).

Azokhoz a cikkekhez, amelyek bibliográfiai adatai még nem voltak meg a PubMed/Medline adatbázisban, az NLM munkatársai készítették el az XML rekordokat. Minden bibliográfiai tételhez egy fájl-csomag tartozik a következőkkel:

- minden oldalról 600 dpi felbontású, fekete-fehér TIFF formátumú fájl;
- optikai karakterfelismerővel készült szövegfájl (ASCII, nem szerkesztett) a kereséshez és a hivatkozások összekötéséhez;
- 300 dpi felbontású színes vagy szürke árnyalatokban megjelenő képek TIFF formátumban;
- az NLM-ben készült pdf fájl.

A munka legnehezebb és legkölségesebb része az XML rekordok összeállítása, mivel még egy olyan egyszerű adat, mint a cikk típusának (szerkesztőségi, könyvszemle, olvasói levél stb.) pontos meghatározása is lényegesen befolyásolja a cikk részeinek jelölését és megjelenítését. A bibliográfiai leírásban szereplő mezők (szerző, cím, lábjegyzetek stb.) jelöléséhez a CSDD is tartalmaz előírásokat.

A minőségbiztosításhoz az NLM-ben egy olyan összetett rendszert dolgoztak ki, amely lehetővé

teszi a szkennelt oldal megjelenítését és hibajelentés készítését. A kiadványok 5%-ából véletlenszerűen összeállítanak egy csomagot úgy, hogy abban minden fájltypusból legyen. Az ellenőrzést ezen a csomagon manuálisan végzik, összevetve az eredeti folyóiratoldalt és a szkennelt képet. Az ellenőrzés a cikk teljességére, az XML adatok pontosságára, a képek élességére, a színfelbontásra és az OCR teljességére terjed ki. A hibák számától függően az ellenőrzés után a csomag *Elfogadott* vagy *Visszautasított* státuszba kerül. Egy csomag csak egy folyóiratcím tartalmazhat, terjedelme általában 3000 oldal. Az elfogadási kritérium minden kategóriában 99–100%. A végleges döntést az ellenőrzés második szintjén a minőség-ellenőrzés utáni vizsgálat eredményeként hozzák meg. Ezután dolgozzák fel az egyes csomagokat a webes megjelenéshez. Mielőtt a folyóiratot „élővé” tennék, a digitalizált változatot jóváhagyásra elküldik a kiadónak.

A visszamenőleges állomány építése mellett a kiadók folyamatosan küldik a legújabb számok tartalmát, és teszik a megjelenéstől számított 6–24 hónapon keresztül ingyenesen elérhetővé. A teljes szövegű tartalom előállításához több kiadó saját dokumentumtípus-meghatározást használ, míg mások az NLM által kidolgozott definíciókat.

A PubMed Central kiadói statisztikája szerint – nem meglepő módon – a leggyakrabban a legújabb számokból töltik le az oldalakat. A statisztika az egyes címekhez a folyóiratokénti megoszlást is tartalmazza.

/FISHEL, Martha–MYERS, Carol J.: The PubMed Central Archive and the back issues scanning project. = Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Electronic Reserve, 17. köt. 3. sz. 2007. p. 109–116./

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

ENRICH

A kulturális örökségre vonatkozó információforrások európai hálózata. EU projekt 2007. december–2009. november közötti időtartammal

Az *ENRICH* (gazdagítás) címmel indított ún. célzott projektet az *Európai Unió* eContentPlus, a digitális formában rendelkezésre álló információk nemzetközi hasznosításának továbbfejlesztését támogató programja keretében finanszírozza. A projektben Magyarországot a *BME Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK)* képviseli, és további egyetemi könyvtárak bekapcsolódására is számítani lehet.

A projektet 2007. december 3-án, a Prágában tartott nemzetközi értekezlettel indították útjára a részt vevő országok képviselői.

A projekt célja, hogy Európa különböző kulturális intézményeiben fellelhető kézirat- és ősnymtatvány vagyon digitalizált formában elérhető részéhez egységes és hatékony hozzáférést biztosítson anélkül, hogy a felhasználónak foglalkoznia kellene az egyes rendszerek sajátosságaiból adódó különbségekkel. Más szóval, a projekt egy közösen használható virtuális gyűjteményt kíván létrehozni, egyrészt a kutatók, másrészt a kulturális kérdések, tudománytörténet, irodalomtörténet stb. iránt érdeklődők széles köre számára. Ez konkrétan azt jelenti, hogy a projekt az európai nemzeti könyvtárak eddig digitalizált kézirat/ősnymtatvány/régi illetve ritka könyvállományának mintegy 85%-át egységesen és közvetlenül hozzáférhetővé kívánja tenni az interneten keresztül. Ezt a szétszórtan már rendelkezésre álló digitális gyűjteményt a jövőben további értékes anyaggal egészítik ki a részt vevő országok egyetemi és egyéb könyvtárai. A konzorcium végeredményben mintegy 5 millió digitalizált oldal tartalmához kíván hozzáférést biztosítani.

A projekt a prágai *Nemzeti Könyvtár* által kialakított „Manuscriptorum” digitális könyvtár eddigi tapasztalataira és anyagára épül, mely a <http://www.manuscriptorium.eu> honlapon érhető el. Ez jelenleg 46 cseh és külföldi gyűjtemény digitalizált változatához biztosít hozzáférést, és 15 éves fejlesztői munka eredményeként jött létre, melyet a Cseh Köztársaság nemzeti könyvtára és az *AIP Beroun Ltd.* cég együttműködve hajtott végre. Ez jelenleg a leggazdagabb digitalizált kézirat-gyűjtemény Európában, mely már 1 millió oldalnyi digitalizált anyagot tesz hozzáférhetővé, és biztonságos digitális archívummal rendelkezik. A digitalizálással kapcsolatos munkát a cseh állam támogatta. A felhasználók, akiknek kb. 50%-a a Cseh Köztársaságon kívülről származik, cseh és angol nyelven kereshetnek. A rendszer egy változata a középiskolák oktatási tevékenységét is segíti. A kezdeményezés létrejöttében nagy szerepe volt az UNESCO „Világmemória” című programjának, amiért a cseh Nemzeti Könyvtár az UNESCO 2005-ben a *Jikji-díjjal* jutalmazta. A Manuscriptorum létrehozatalával kapcsolatos munka tapasztalatait, az abból adódó ismereteket azóta több más ország hasznosította.

Az ENRICH projekt eredményeként a jelenleginél sokkal több adat válik hozzáférhetővé Európa számos részéből. A dokumentumokat leíró ún. metaadatokat a központi adatbázis céljaira a projekt a nemzetközi *OAI (nyitott archívum)* protokoll alkalmazásával fogja összegyűjteni. A dokumentumok leírását olyan kapcsolati adatok egészítik ki, melyek a leírást összekötik a részt vevő intézmények adatbázisaiban tárolt képekkel. A szükséges átalakítások elvégzése érdekében a projekt minden részt vevő intézménynél megfelelő számítógépes programokat kíván telepíteni.

Az ENRICH útján kiszolgálni kívánt felhasználói körbe egyrészt maguknak a dokumentumoknak a tulajdonosai, másrészt könyvtárak, múzeumok és archívumok, kutatók és hallgatók, politikusok és általában a kulturális múlt iránt érdeklődők tartoznak. Ez a projekt lehetővé teszi számukra az érdeklődési körükbe vágó olyan dokumentumok keresését és elérését, amelyekhez más módon nehezen férnének hozzá. Emellett a rendszer történelmi dokumentumok teljes szövegének, audio- és videoanyagoknak, illetve számos történelmi térképnek elérését is lehetővé teszi. Az ENRICH konzorcium szoros együttműködést tervez az *TEL-el (Európai Könyvtár – The European Library)* és az *Európai Digitális Könyvtár* alkotóelemévé fog válni, amint az megvalósul.

A felhasználók számára olyan eszközök állnak rendelkezésre, melyek lehetővé teszik, hogy létrehozzák saját dokumentumaikat és digitális könyvtáraikat a Manuscriptoriumban. Ez az alkalmazás több nyelven biztosít hozzáférést a Manuscriptoriumhoz, és – éppúgy mint a többnyelvű ontológiák – engedélyezi a keresést egy adott felhasználói nyelven és az adatok visszanyerését a forrás nyelvében.

Az ENRICH konzorcium 18 partnerből áll, és a projektet számos egyéb intézmény támogatja.

A projektet a Cseh Nemzeti Könyvtár (National Library of the Czech Republic) két cseh partnerrel – az *AiP Beroun Ltd.* céggel és a *Crossczech Prague Inc.* céggel közösen irányítja. Az első két cseh intézmény mellett egyes feladatcsoportok tekintetében vezető szerepet tölt be az *Oxford University Computing Services*, az *Università degli Studi di Firenze – Centro per la comunicazione e l'integrazione dei media*, az *Institute of Mathematics and Informatics* Vilnius-ban, a *SYSTRAN Paris* és a *National Library of Spain*. További fontos technikai partnerek: *Københavns Universitet – Nordisk Forskningsinstitut*, *Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze*, *University Library Vilnius*, *University Library Wrocław*, *Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum Reykjavík*-ban, *Computer Science for the Humanities – Cologne University*, *St. Pölten Diocese Archive (Monasterium project, Ausztria)*, *National and University Library of Iceland*, *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem* és a *Poznań Supercomputing and Networking Centre*.

Az együttműködés iránti érdeklődést kifejezték további nemzeti könyvtárak, nevezetesen Magyarországon, Kazahsztánban, Moldovában, Lengyelországban, Romániában, Szerbiában és Törökországban éppúgy, mint a pozsonyi, bukaresti és heidelbergi könyvtárak. A tagok listája a projekt időtartama alatt remélhetőleg tovább fog bővülni.

(BME OMIKK)